

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات ۱۹۲-۱۷۳

مبانی، اصول و اهداف تربیت جنسی در اسلام و غرب

نجیبه‌خاتون کرمی^۱

چکیده

تربیت جنسی عبارت است از مجموعه آموزش‌ها و ایجاد موقعیت‌ها و زمینه‌سازی‌هایی که فرد را با هدایت و تعدیل غریزه جنسی آشنا می‌کند. پژوهش حاضر با هدف بیان مبانی و اصول و اهداف تربیت جنسی در اسلام و غرب شکل گرفته است. از آنجایی که پیشرفت تمدن‌ها و فناوری‌های صنعتی و گسترش شبکه‌های اطلاع‌رسانی و فضای مجازی، فرد و اجتماع را با مخاطرات جدی روبه‌رو کرده است؛ لذا اهمیت و ضرورت پرداختن به این‌گونه پژوهش‌ها را آشکارتر می‌کند. این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی درصدد است تا با بیان آموزش تربیت جنسی به‌موقع، زمینه برای عفت عمومی در جامعه و اعتدال در میل جنسی و رفع تبعیض جنسی و درنهایت قرب به خدا را بیان نماید.

واژگان کلیدی

تربیت جنسی، مبانی تربیت، آموزش جنسی، سلامت جنسی.

۱. طلبه فارغ‌التحصیل سطح چهار (دکتر)، تفسیر تطبیقی، حوزه علمیة خواهران، قم، ایران.

Email: nkaramii95@gmail.com

پذیرش نهایی: ۱۴۰۲/۱۱/۲۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۹/۱۸

طرح مسأله

هر جامعه و مکتبی برای ارضای گزینه جنسی، نیازمند به اصول و قوانینی است که در صورت رعایت نکردن آن، رفتارهای جنسی ناپهنجاری بروز خواهد کرد. همچنین به علت عدم توجه به این نیاز فطری و نبود بستر مناسب برای رشد جنسی سالم، شناخت درست گزینه جنسی و ارضای صحیح آن باعث شده است که این نیاز در مسیر تربیت قرار نگیرد و مدیریت نشود. گزینه جنسی تأثیر فوق‌العاده‌ای در سعادت یا شقاوت آدمی دارد و انحراف آن از روند تربیتی خود، می‌تواند ابعاد زندگی فردی، اجتماعی و عبادی انسان را مختل کند. این مقاله درصدد است تا تفاوت مبانی و اصول تربیتی جنسی در اسلام و غرب برای مخاطب مشخص گردد، تا بتوان از گسترش فساد جلوگیری نموده و زمینه سازی اصلاح فرد و جامعه را فراهم نماید.

بدون تردید، احساس جنسی و اندام‌های مربوط به آن، بخش مهمی از وجود انسان را شکل می‌دهد. ارضای گزینه جنسی یکی از نخستین نیازهای فطری بشری از آغاز خلقت تا امروز است. اگر این نیاز در ساختار تکوینی آدمی، پیش‌بینی نشده بود یا کشتش چندان به ارضای آن وجود نداشت، بی‌شک نسل بشر تداوم نمی‌یافت.

هر جامعه و مکتبی ارضای گزینه جنسی، نیازمند به اصول و قوانینی است که در صورت رعایت نکردن آن، رفتارهای جنسی ناپهنجاری بروز خواهد کرد. همچنین به علت عدم توجه به این نیاز فطری و نبود بستر مناسب برای رشد جنسی سالم، باعث می‌شود که این نیاز در مسیر درست تربیت قرار نگیرد و به درستی مدیریت نشود. لذا شهوت و تمایل جنسی برای ایفای لذت جنسی و بقای نسل در آدمی باید در مسیر تربیت قرار داده شود. همچنین این تمایل نیرومند و سرکش به تعدیل و هدایت نیاز دارد. در صورتی که مهار نگردد، به افراط و تفریط گراید و به اعتدال نباشد، دین و دنیای آدمی را تباه می‌سازد. (فیض کاشانی، ۱۴۲۳ق، ۶۲)

تربیت جنسی صرف انتقال اطلاعات در ساحت مسائل جنسی نیست و این خود یکی از فصل‌های تمایز تربیت جنسی در اسلام با دیگر مکاتب است. بنابراین تربیت جنسی عبارت است از: مجموعه آموزش‌ها و ایجاد موقعیت‌ها و زمینه سازی‌هایی که فرد را با هدایت و تعدیل گزینه جنسی آشنا می‌کند و با فراهم کردن زمینه‌های رشد شخصیت اجتماعی، اخلاقی و فرهنگی، او را از انحراف و لغزش جنسی مصون می‌دارد و سعادت و کامیابی دنیوی و اخروی‌اش را رقم می‌زند.

اهمیت و ضرورت بحث

در عصر حاضر، پرداختن به تربیت جنسی، اهمیت فوق‌العاده‌ای دارد. پیشرفت تمدن‌ها و فناوری‌های صنعتی و گسترش شبکه‌های اطلاع‌رسانی و فضای مجازی و گسترش ابزارها و

هنرهای محرک شهوت جنسی، رشد اخلاق و معنویت و سلامت فرد و اجتماع را با مخاطرات جدی روبه‌رو کرده است. این مشکل هر روز، ابعاد جدیدی می‌یابد. فقدان یک نظام تربیتی مبتنی بر مبنای وحیانی و وجود دیدگاه صرفاً مادی و فیزیولوژیک به تربیت جنسی و غفلت از هنجاری‌های روانی-معنوی-اخلاقی و اجتماعی انسان، باعث می‌شود، بشر مدرن در بحران‌های خطرناک بی‌بند باری اخلاقی، شهوت‌پرستی، بروز امیال کاذب بین دختران و پسران، بلوغ زودرس، افزایش آشفته‌گی‌های روحی و روانی، (دموس، ۱۳۸۹) افزایش رفتارهای پرخطر، سقط جنین، ایدز و... قرار گیرد. (بلومن فلد)

بنابراین، ضرورت آگاهی بخشی به مردم، به‌ویژه نوجوانان و جوانان درباره مسائل جنسی، بیش از گذشته احساس می‌شود. تدوین اصول و قواعد اسلامی درباره رفتارهای جنسی بهنجار که با پژوهش‌های رفتاری قابل قبول تناسب دارند و نیز آموزش آن‌ها به مخاطبان، به‌ویژه معلمان و مربیان، امری ضروری و حیاتی است. در اسلام، براساس آیات قرآن و نیز روایات معصومین، توجه به تربیت جنسی فراوان دارد. اندیشمندانی چون فیض کاشانی، شهید مطهری، فلسفی، آیت‌الله جوادی آملی پیرامون تربیت جنسی نظرانی داشته‌اند. همچنین فعالانی که به تربیت جنسی و آموزش جنسی در سطوح مختلف پرداخته و تأکید فراوان بر اخلاق جنسی دارند. در مقاله «ابعاد و مراحل تربیت جنسی دختران و زنان از نظر اسلام» نویسنده: احمد زنداویان و صادق شمشادی، سال ۱۳۸۹، ضمن تعریف گزینه جنسی، تربیت و آموزش جنسی، به اهمیت تربیت جنسی زنان به عنوان قشر تاثیرگذار در جامعه پرداخته شده است. همچنین در این اثر، سعی شده است تا مسائل مربوط به امور جنسی و جنسیتی زنان در چهار دوره اصلی و دوره‌های فرعی با تکیه بر منابع اسلامی - شیعی مورد تشریح قرار گیرد.

پژوهش دیگری با عنوان «تبیین مبانی، اصول و روش‌های تربیت جنسی در تربیت اسلامی» نویسنده: ستاره موسوی و آیت‌الله پاینده، ۱۳۹۸/۴/۵، که یک پژوهش توصیفی-تحلیلی است، به تبیین مبانی، اصول و روش‌های تربیت جنسی در تربیت اسلامی پرداخته است. این پژوهش شامل مجموعه آیات و روایات، متون تخصصی تربیت اسلامی و برنامه‌ریزی درسی است و مهم‌ترین اصل‌های تربیت جنسی را ارتباط صحیح با جنس مخالف، عمل‌گرایی، عفاف و پاک‌دامنی، الگوپذیری و پرهیز از افراط و تفریط معرفی می‌کند.

در جستار دیگری با عنوان «بررسی احکام فقهی در زمینه تربیت جنسی» نویسنده: مصطفی فرع شیرازی، علیرضا عابدی سرآسیا و علی محمدیان، سال ۱۳۹۵، دو هدف اصلی: تنقیح و تبیین مسائل تربیتی، جنسی با این رویکرد که حکم هر مسئله از بین احکام پنج‌گانه تکلیفی بیان شود، به چاپ رسیده است.

هر کدام از این مقالات و منابع دیگر به‌گزینه جنسی و نحوه تربیت جنسی پرداخته؛ حال

آن که مقاله حاضر از منظر اصول اخلاقی به بررسی تربیت جنسی و مقایسه آن‌ها در اسلام و غرب پرداخته است؛ تا علاوه بر مطرح کردن اهمیت تربیت جنسی در اسلام و بیان مبانی و اصول تربیت جنسی در اسلام بتواند الگویی صحیح از تربیت را بیان نماید.

۱) تربیت جنسی

أ) تربیت جنسی در اسلام

تربیت جنسی در لغت

پرورش و اصلاح ارزش‌مدار کنش‌های جنسی، از ریشه «ر، ب» و به معنای زیادت و نمو (ابن فارس، ج ۴۸۳/۲) (ابن فارس، ۱۴۰۴ ق) و اصلاح (جوهری ۱۳۰/۱، ابن فارس، ۳۸۱/۲) (جوهری، ۱۴۰۷ ق) پروردن و به کمال رساندن (مصطفوی، ۲۰/۴) (مصطفوی، ۱۳۶۰ ش) بوده و در زبان فارسی به مفهوم آموزش اصول ادب و اخلاق (دهخدا، ۶۶۰۲/۵) (دهخدا، ۱۳۷۳ ش) به کار می‌رود.

تربیت جنسی در اصطلاح

تربیت جنسی عبارت است از مجموعه اقدام‌های تربیتی مربوط به گزینه جنسی، شامل هدایت، کنترل، تعدیل و ضابطه‌مند کردن گزینه جنسی که برای حفظ سلامت جنسی و روانی، عفت و پاک‌دامنی، شرافت و کرامت انسان به کار گرفته شده است؛ به نحوی که به رشد و تعالی شخصیت اخلاقی، عاطفی، اجتماعی و فرهنگی او منجر شود. (فرهانی، ۱۳۸۵، ۱۴۱ و ۱۷۸)

همچنین «تربیت جنسی» به ایجاد زمینه برای رشد بهنجار و دور از انحرافات و هدایت صحیح گزینه جنسی در مسیر سالم تعریف شده است که شکوفایی استعدادهای شخص در مسیر کمال را در پی دارد. (حافظ، ۱۳۸۱ ش) راهبردی که غفلت از آن، بهداشت و سلامت روانی فرد و جامعه را به خطر می‌اندازد و از این‌رو، این مفهوم، نه به معنای آموزش مکانیسم عمل جنسی یا پروردن زمینه رشد این گزینه و بیان علل ناتوانی آن، بلکه به معنای توان‌بخشی برای تعدیل و هدایت این گزینه است تا با دستیابی به آن، بهداشت جسمی و روانی انسان تأمین‌شده و زمینه رشد همه‌جانبه وی به سوی سعادت دنیوی و اخروی فراهم شود.

ب) تربیت جنسی در غرب

آنچه در بسیاری از کشورهای غربی در زمینه تربیت جنسی یافت می‌شود، دیدگاه‌های افرادی چون زیگموند فروید، روانشناس و روان‌کاو اتریشی، برتر راسل، فیلسوف انگلیسی است که معتقدند علل مشکلات، خشونت‌ها، نابهنجاری‌ها و اضطراب‌های فردی و اجتماعی ناشی از قیدوبندهای جنسی و گرایش سرکوب شده است. (مطهری، ۱۳۷۰) لذا در غرب به‌جای تربیت جنسی، بیشتر از واژه‌های سلامت جنسی یا آموزش جنسی تعبیر می‌شود. سازمان جهانی

بهداشت، سلامتی را حالتی از خوب بودن از نظر جسمی، روحی، اجتماعی و عدم وجود هرگونه بیماری تعریف می‌کند (سازمان جهانی بهداشت، ۱۹۴۶). بنابراین تعریف سلامت جنسی و سلامت باروری بازتابی از این تعریف است. آموزش جنسی در جوامع سکولار با جوامع مذهبی، چه در هدف آموزش، چه در مضمون و محتوای آموزشی و چه در نحوه آموزش تفاوت زیادی دارد. آموزش جنسی در غرب، عبارت است: تدریس درباره کالبدشناسی و فیزیولوژی جنسیت و دادن اطلاعات پایه پزشکی درباره جلوگیری از بارداری و بیماری‌های مقاربتی، تولد و مراقبت از کودک و بحث در مورد موضوعات عاطفی و اخلاقی و روابط بین اشخاص است. (محمدی و دیگران، ۳۰)

آموزش (Education) در لغت به معنای بالابردن اطلاعات در هر زمینه‌ای است. آموزش (training) در لغت به معنای یاد دادن یک مهارت است. در آموزش سلامت جنسی (sexual health education) افرادی اعم از روانشناس، پزشک، معلم مهارت (training) پیدا می‌کنند تا به فراگیران، سلامت جنسی را آموزش (education) بدهند.

۲) مبانی تربیت جنسی در اسلام و غرب

انسان‌شناسی در مجموع، با مباحثی چون بازشناسی هویت انسان، جایگاه انسان در نظام هستی، ابعاد وجودی انسان، ارزش‌ها، توانایی‌ها، نیازها، خواسته‌ها، آگاهی‌های انسان و نظایر آن سرکار دارد. انسان به حکم اینکه در نظام هستی، جایگاه بسیار ممتاز و برجسته‌ای دارد، شناخت مرتبه وجودی او به صورت مبنايي مهم است. (مطهری، ۱۳۷۹، ۲: ۲۶۷-۳۲۴؛ مصباح یزدی، ۱۳۷۶، ۳: ۵۱۲-۳۲۱) این اهمیت حضور ویژه در ساحت‌های علمی و معرفتی چشمگیر است.

مبنای انسان‌شناختی، ایجاب می‌کند که هویت انسانی به روشنی تبیین شود تا مشخص گردد، به رغم همه پراکندگی‌ها و گوناگونی‌ها، انسان‌ها می‌توانند به هویت مشترک و منسجمی بیندیشند. بدین ترتیب، مبانی انسان‌شناختی از نگاه هر فلسفه تربیتی ریشه در جهان‌بینی و باورداشت‌های خاصی دارد که پدیدآورندگان و صاحب‌نظران آن فلسفه به پشتوانه آن جهان‌بینی، به طرح و ارائه فلسفه تربیتی موردنظر خود پرداخته‌اند. از این رو، اعتبار و روایی این مبانی هستند و متکی به اعتبار و روایی جهان‌بینی‌ای است که مرجح و پشتوانه آن مبانی قرار می‌گیرد. تشخیص و برجستگی هر جهان‌بینی و نظام فکری نیز، خود، بستگی به ظهور آثار و ارزش‌هایی دارد که از آن جهان‌بینی سر می‌زند. در این میان، مسائلی با موضوعیت انسان طرح می‌شود که پاسخ به آن‌ها مبانی انسان‌شناختی را در بر می‌گیرد. (رهنمایی، ۱۳۸۸، ۷۵)

مبانی و اهداف تربیت جنسی

تربیت جنسی ساحتی از تربیت اسلامی است. مبانی تربیت جنسی را همان مبانی تربیت اسلامی در نظر می‌گیریم، سلسله معارف نظری درباره تربیت جنسی که به جنبه‌های مختلف آن

از جمله هستی شناختی، انسان شناختی، و معرفت شناختی می‌پردازد. (رهنمایی، ۱۳۸۸، ۶۹)

أ) مبانی اسلامی تربیت جنسی

۱. تساوی ارزشی (نبودن شر)

انسان موجودی است دارای ابعاد و استعدادها گوناگون و یکی از این استعدادها، گزینه جنسی است. گزینه جنسی یک میل ثابت انسانی و از ابعاد وجودی انسان است (مصباح یزدی، ۱۳۹۱، ۲، ۲۲۷) علاوه بر این، خداوند متعال، حکیم مطلق است؛ بنابراین تصور اینکه برخی از استعدادهای انسان، لغو و یا مضر باشند، هرگز نیستند. چراکه در این صورت به یک نوع تناقض میان تکوین و تشریح و ناهماهنگی بین نظام هستی و نظام اخلاقی منجر می‌شود. بنابراین بشری بودن این استعداد نیز مانند همه استعدادهای دیگر وجود انسان در مرتبه تربیت و اهدافی که برای آن ترسیم می‌شود، شکل می‌گیرد و جنبه ثانوی دارد؛ در هر صورت اگر تربیت جنسی مسیری درست را طی نکند و به درستی مدیریت نشود، می‌تواند تمام زندگی فردی و بلکه جامعه را فلج کند. (مطهری، ۱۳۸۹، ۷۲) لازمه توجه به عامل توانمندسازی انسان در تربیت اسلامی این است که انسان بدون توجه به رنگ، جنس، و وضع اجتماعی، خانوادگی ارزشمند و محترم است. حضرت علی می‌فرماید:

«کسی که به بزرگواری عظمت خویش پی برد، شهوت‌هایش را خوار کند.» (دشتی، ۱۳۸۲،

۴۴۹).

از ویژگی‌های انسان توانمند و باکرامت می‌تواند به موارد زیر اشاره کرد: ۱. خویشتن داری؛ ۲. سادگی؛ ۳. آبروداری؛ ۴. بخشش و گذشت (دشتی، ۱۳۸۳، ۱۳۸). بنابراین میل به کمال در انسان، میل اصلی است و او همواره در تکاپوی دستیابی بدان است و در تربیت اسلامی این میل اصیل باید همواره مورد توجه قرار بگیرد. در روش تربیت جنسی نیز باید کمال جویی انسان مدنظر باشد و مربی این میل اصیل از نظر دور ندارد؛ از این‌رو، در روش تربیت جنسی باید به دنبال کشف زمینه‌هایی بود که این میل و گرایش را بیدار کند.

۲- سرشتی بودن

اسلام، نوعی شناخت از انسان ارائه کرده که سهم آن فطرت است. فطرت، الگویی خاص از آفرینش است؛ به گونه‌ای که سرشت و خمیر انسان در اصل خلقت به آن مخمر شده است. فطرت، به مجموعه‌ای از استعدادها، بینش‌ها و گرایش‌های خدادادی و غیر اکتسابی انسان اشاره دارد که خداوند در جهت هدایت تکوینی و حفظ حیات معنوی آدمی، در وجود او قرار داده است. (مصباح یزدی ۶۳، ۱۳۸۹). یک از این استعدادها فطری و سرشتی در وجود انسان میل جنسی است، چنانچه برخی آیات قرآن کریم نیز بر آن مطلب دلالت دارند و رابطه جنسی را جزء نهاد و سرشت انسان می‌دانند. میل جنسی است (روم ۲۱). بنابراین اصل استعداد جنسی در وجود انسان،

فطری و سرشتی است.

۳- جامعیت و اعتدال (شامل دنیا و آخرت)

استعداد جنسی، نعمتی خدادادی است و بهره مندی از آن، نه تنها منافاتی با کمال انسان ندارد، بلکه رهبانیت ورزیدن در آن، مورد نکوهش است و اساساً با جهان بینی و فلسفه خوش بینانه اسلام درباره هستی و خلقت، ناسازگار است. (مطهری ۱۳۹۰، ۲۱۳). در واقع گر چه حیات واقعی و جاودانه انسان از هنگام مرگ شروع می شود و طبق اصالت روح و عظمت آخرت نسبت به دنیا، سهم مهمی از رهاورد وحی الهی، تعلیم کتاب، حکمت و تزکیه معنوی جهت سلامتی انسان در قیامت است. (جوادی آملی، ۱۳۸۴، ۲۵) با این وجود کسانی که رهبانیت پیشه می کنند و از نعمت های خداوندی خودشان را محروم نگاه می دارند؛ مورد نکوهش منطق اسلام هستند خداوند متعال در این باره می فرماید:

«قل من حرم زینه الله التي اخرج لعباده و الطيبات من الرزق»- بگو چه کسی زینت های الهی را که برای بندگان خود آفریده ای و روزی های پاکیزه را حرام کرده است. (اعراف ۳۲).
اساس معارف و حیاتی و از جمله اعتقاد به توحید و نفی عبودیت آن، صرفاً آخرت گرا و دنیا گریز نیست، بلکه اساساً توحید یک اصل برای زندگی است و همچنین مربوط به کیفیت زندگی کردن جوامع بشری است. (حسینی خامنه ای، ۱۳۹۲، ۲۸۴). از این جهت سیر تکاملی انسان به سمت قرب الهی نیز منافاتی با این بهره مندی از غریزه جنسی تا زمانی که در راستای آن است ندارد.

۴- مبداً و منتها

روایات رسیده از معصومین درباره تربیت جنسی دارای تنوع و گستردگی زیادی است. با بررسی جامع این دستورات می توان مبدا شروع تربیت جنسی را پیش از انعقاد نطفه و مرحله انتخاب همسر دانست. اهمیت این مرحله به جهت تاثیر وراثت است. پیامبر اکرم در این رابطه می فرماید:

«انظر فی ای نصاب تضع و لدک فان العرق دسّاس»؛ بنگر فرزند خود را کجا قرار می دهی که عرق پنهانی تاثیر می گذارد (مجلسی ۱۴۰۴، ۲۴۵، ۷۶)

همچنین در روایت دیگری از پیامبر اکرم چنین آمده است، «تخیروا لِنُطْفِکُمْ فَاِنَّ الْعِرْقَ دَسَّاسٌ»؛ برای نطفه های خود همسر مناسب انتخاب کنید که عرق پنهانی تاثیر دارد (همان). برخی روش های تربیتی جنسی که در منابع دینی از جمله قرآن کریم رسیده، نیز مؤید این مطلب است. دستور غض بصر (سوره نور ۳۱-۳۰)، مربوط به مرحله خاص از زندگی نیست، بلکه انسان باید همیشه این روش تربیتی را به کار گیرد.

ب) مبانی تربیت جنسی در غرب

مبانی فکری قائلین به روابط جنسی آزاد، نشأت گرفته از مکتب اومانیزم (انسان‌باوری و انسان‌گرایی) است.

در تبیین این ائدولوژی اذعان می‌شود که انسان، معیار همه‌چیز بوده و مرکز عالم تلقی می‌شود. خرد انسان در برابر خرد خداوندی قلمداد شده و ریاضت‌های جسمانی مورد نفرت، توجه به جسم و لذات جسمی مطلوب می‌باشد. بر مبنای این تفکر، عقل انسانی، رهبری بشر را به دست می‌گیرد و دین از فرماندهی لغو می‌شود و لذا لذت‌مربوط به طبیعت جسمانی، هدف نهایی فعالیت‌های بشری تلقی می‌شود. (صانع پور، ۱۳۷۸، ۳۱)

همچنین تفکر سکولار که طرفدار و مروج بی‌اعتنایی و به حاشیه راندن دین در ساحت اخلاق است. بر این باور است که اصول و قواعد اخلاقی را باید تنها بر مبنای حیات این جهان و رفاه اجتماعی و بدون توجه به دین تعیین کرد. در این دیدگاه، هدف اصلی اخلاق، فراهم آوردن رفاه اجتماعی و لذت دنیوی، بدون توجه به دین می‌باشد. با حذف دین، عقل خود بنیاد و علم بشر، جانشین مرجعیت دینی در تنظیم اصول و قواعد اخلاقی می‌شود. (آر بلاستر، ۱۳۷۶، ۴۸)

۳) اهداف تربیت جنسی در اسلام و غرب

أ) اهداف تربیتی جنسی در اسلام

غرض از تربیت جنسی تشریح دستگاه تناسلی چگونه استفاده از اعضای آن و دست‌یابی به لذت آمیزش و اطلاعاتی از این دست نیست بلکه دادن اطلاعاتی دقیق و روشن به افراد است تا به یاری آن، مسائل مربوط به جنسیت خود را تشخیص دهند و بدانند درباره آن چه وظایف و مسئولیت‌هایی دارند. آگاهی‌هایی که در این زمینه عرضه می‌شود، می‌تواند شامل مسئله عفت و اهمیت آن، نداشتن شرم از جنسیت خود، آگاهی از قواعد بهداشت، پیامدهای نامطلوب انحرافات جنسی، خبر دادن از وجود شیادان و آلودگان که به دنبال شکارهایی نا آگاهند، لزوم پوشش و حجاب، معاشرت با دیگران، کنترل نگاه و غیره باشد. (محرم آتش افروز)

همچنین دست‌یابی به آرامش و لذت روحانی (اعراف ۱۸۹، روم ۲۱، فجر ۲۷-۳۰، کلینی ۳۶۶/۵، مجلسی ۱۸۱/۱۰) بستر سازی برای عبادت خداوند (ذاریات ۵۶) تقویت ایمان (کلینی ۳۲۹/۵، صدوق من لا یحضر الفقیه ۳/۳۸۵) و حفظ پاکدامنی از نتایج تربیت جنسی است (سبزواری، ۱۰۲). بنابراین تربیت جنسی همچون پلی برای رسیدن به سعادت و خوشبختی معنوی انسان (ری شهری، ۱۱۷۸/۲) است (فقیهی ۲۲۵-۲۱۹). غریزه جنسی، تاثیر فوق العاده ای در سعادت و شقاوت آدمی داشته و انحراف آن از روند تربیتی خود می‌تواند تمامی ابعاد زندگی فردی، اجتماعی و عبادی انسان را مختل کند.

ب) اهداف تربیت جنسی در غرب

در قرن بیستم، در پی طرح افکار برخی از فیلسوفان و روان‌کاوان مادی، شاهد رواج لذت‌گرایی افسارگسیخته جنسی و طرد سنت‌های تربیتی مبتنی برای ارزش‌های اخلاقی گردید. (مطهری، ۱۳۷۷ ش) (مطهری، ۱۳۶۳) برای مثال، فروید با ارجاع تمامی تحولات یادگیری و روانی به غریزه جنسی، علت اصلی بیماری‌های عصبی و روانی را عقده‌های جنسی دانسته و باورهای اخلاقی را به منزله رسوب‌هایی تاریخی برای جلوگیری از غریزه جنسی به شمار می‌آورد. (فروید، ۱۳۷۷ ش) (اصول روان‌کاوی بالینی، ۳۱-۳۲)؛ وی برای رهایی از عقده اُدیپ (گونه‌ای عقده جنسی که به باور وی در سه تا پنج‌سالگی به وجود می‌آید) که معلول گرایش به جنس مخالف است، راهکارهایی چون خودارضایی، هم‌جنس‌گرایی، حیوان‌خواهی و رابطه جنسی با محارم را پیشنهاد می‌کند. (همان، ۱۳۸۳ ش) (اصول روان‌کاوی بالینی، ۱۲۲)؛ تمدن و ناخوشنودی‌های آن، ۲۳-۲۴)؛ برتر راسل نیز، به منظور رهایی از همه ناهنجاری‌های روحی، همچون قساوت، حسادت و زورگویی و نیز فرونشاندن آتش شهوت، آزادی مطلق غریزه جنسی را جز به هنگام سلب حقوق دیگران، در قالب عشق بدون فرزند، پیشنهاد نمود. (۱۹۸-۱۹۹) -اگر ۱۶) وی به تحول اخلاق جنسی در مسیر دستیابی به انسان‌عاری از هرگونه ارزش اخلاقی اعتقاد داشت؛ از زمینه‌های ایجاد این تحول‌ها، نپوشاندن اندام جنسی والدین و روابط جنسی آن‌ها به منظور آشناسازی کودکان است؛ همچنان که از نگاه وی ازدواج رفاقتی، تنها باهدف کام‌جویی جنسی، راهکار مناسبی برای جلوگیری از ناهنجاری‌های جنسی خواهد بود. مقایسه اهداف تربیت جنسی در اسلام و غرب در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱. اهداف تربیت جنسی

غرب	اسلام
۱- کاهش رفتارهای جنسی غیرمسئولانه در میان جوانان ۲- پیشگیری از رابطه جنسی پرخطر، سرطان و باروری ناخواسته، اخراج از مدرسه ۳- بهبود وضعیت و ارتقا سلامتی	۱- اسلام با هدف ازدواج ۲- ملاک انتخاب همسر و تشکیل خانواده ۳- رابطه مناسب با همسر و استحکام خانواده ۴- سیاست جنسی خانواده ۵- تکثیر نسل
۱- اتخاذ تصمیمات صحیح درباره رفتارهای جنسی در کودکی و نوجوانی ۲- جلوگیری از بیماری‌های عفونی	۱- خویشتن‌داری از محرکات جنسی ۲- خو گرفتن به اختلاف جنسی ۳- اعتدال در میل جنسی ۴- رفع تبعیض جنسی
۱- تدوین برنامه‌های آموزشی مدارس برای	۱- ایجاد زمینه برای عفت عمومی در جامعه

دانش‌آموزان ۱۲-۱۶ سال	۲- حیا
۲- تقویت راهبردهای برنامه آموزشی در میان نسل جوان	۳- قرب به خدا
۳- تشویق خانواده‌ها و با مراقبین بچه‌ها به فراگیری آموزش‌ها	

۴) مراکز آموزش جنسی در اسلام و غرب

أ) مراکز آموزش جنسی در اسلام

ضرورت آگاهی بخشی به مردم، به‌ویژه نوجوانان و جوانان درباره مسائل جنسی، بسیار پراهمیت است. تدوین اصول و قواعد اسلامی درباره رفتارهای جنسی بهنجار که با پژوهش‌های رفتاری قابل قبول، تفاوت دارند و نیز آموزش آن‌ها به مخاطبان، به‌ویژه معلمان و مربیان، امر ضروری و حیاتی است.

اسلام به‌طور مشخص درباره بلوغ، احتلام، حیض، تمکین زن از شوهر، آمیزش جنسی، شرایط زمانی و مکانی و روانی مباشرت جنسی، وسایل مرتبط با تنظیم رفتار جنسی، اخلاق جنسی و ضوابط و مقررات آن ... سخن گفته و قواعد و ضوابط تربیت جنسی را درباره کودک، نوجوان، جوان و بزرگسال، اعم از زن و مرد تبیین کرده است.

محتوای این آموزش‌ها و ادبیات آن‌ها مبتنی بر هدایت است. والدین و مربیان در بیان مسائل جنسی، حکمت، ظرافت و لطافت را از یاد نبرند و آداب اسلامی را در رفتار و گفتار و آموزش‌های خویش رعایت کنند. شایسته است، آموزش مسائل جنسی به دختران را مادران و آموزش پسران را پدران عهده‌دار شوند.

آموزش‌های جنسی در اسلام، همگام با مراحل در رشد جنسی، تدریجی است و به‌هنگام نیاز باید در برنامه تربیتی نوجوان و جوان، اعم از دختر و پسر گنجانده شود. والدین و مربیان باید مسائل جنسی را طبقه‌بندی کنند و آن را به‌تدریج در اختیار افراد قرار بگذارند. آموزش‌های جنسی اسلام، کاربردی و جزئی‌نگر و درعین حال، پایبند به مبانی کلی و اصول اعتقادی است. در آموزش‌های جنسی اسلامی، مدیریت روابط اجتماعی و کنترل فضاها و ارتباطات، اهمیت زیادی دارد.

ب) مراکز آموزشی جنسی در غرب

در آمریکا مدارس نقش اصلی را در ارتقای سلامت جنسی و باروری نوجوانان ها Sexual health and reproductive training دارد و دانش Science در هدایت سیاست‌های سلامت مدارس نقش اساسی را دارد. مدارس، ابزارهای موثر و عملی مرتبط با اطلاعات و خدمات سلامتی را به نوجوانان پیشنهاد می‌دهند. مدارس این شانس را دارند که مسیر را برای جوانان،

قبل از شروع رفتارهای پر خطر روشن کنند و نشان دهند. (CDC 2013b; Kirby 2002). معلمان، روانشناسان و جامعه شناسان بر این موضوع توافق دارند که آموزش سلامت جنسی (Sexual health education) در هدایت و مبارزه با مشکلات ناشی از روابط جنسی که جوانان با آن روبه‌رو می‌شوند، نقش اصلی و اساسی را دارد.

۵) اصول تربیت جنسی در اسلام و غرب أ) اصول تربیت جنسی در اسلام

اصل اول: شکل‌دهی نقش و هویت جنسی مطابق فطرت

هویت جنسی یعنی، ادراکی که فرد از خویشتن به عنوان زن یا مرد دارد. شرایط و عوامل تربیت جنسی باید به گونه‌ای فراهم شود تا فرد در مسیر رشد جنسی، رشدی بهنجار و مطابق با خلقت خود داشته باشد. خروج غریزه جنسی از مسیر رشد طبیعی و تکوینی بر خلاف نظام آفرینش است؛ بنابراین باید شرایط به گونه‌ای فراهم شود تا آنچه در اصل خلقت برای این غریزه مورد توجه شده است، تأمین شود. بنابراین اصل خلقت، تلاش بر این است تا هویت جنسی و نقش‌های جنسیتی فرد بر هم منطبق شده و در نتیجه متربی نظر مثبتی به هویت جنسی، همچنین نقش‌های جنسیتی خود داشته باشد و رفتارها و کنش‌های مطابق با آن‌ها را به خوبی ایفا کند. (هالچین و یتورن ۲۰۰۲، ۱۳۹۲)

اصل دوم: پیشگیری از تهییج و تحریک

در تربیت اسلامی یکی از اساسی‌ترین راه‌های برون رفت از کارکردهای منفی غریزه جنسی و مدیریت آن برای نیل به هدف غایی تربیت، کنترل تحریک‌پذیری و تهییج آن است. اسلام با شناختی که از غریزه جنسی می‌دهد، منطقی ویژه درباره این غریزه اعمال می‌کند؛ منطقی که با این تصور از غریزه جنسی که با اشباع هرچه بیشتر و مسیر ارضای آن سیر می‌شود، متفاوت است. برخی مفسران مانند علامه طباطبایی در تفسیر آیه شریفه «و خلق الانسان ضعيفاً» (نساء، ۲۸)، این‌گونه فرموده‌اند: ضعیف بودن انسان از این بابت است که خدای سبحان در او قوای شهویه را ترکیب کرده، قوایی که دائماً بر سر متعلقات خود با انسان ستیز می‌کنند و وادارش می‌سازد به اینکه متعلقات را مرتکب شود، خدای سبحان بر او منت نهاد و شهواتی را بر او حلال کرد، تا به این وسیله شهوتش را بشکند، نکاح را به مقداری که عائله عسر و حرج او را برطرف سازد، تجویز کرده است. (طباطبایی، ۱۳۸۹، ۴، ۴۴۹)، غریزه جنسی، غریزه‌ای عمیق، نیرومند و دریا صفت است، یعنی هرچه بیشتر اطاعت شود، سرکش‌تر می‌شود. (مطهری، ۱۳۹۱، ۱۰۱)، از این منظر، تحریک، تهییج و آزادی بی‌قید این قوه، نه تنها سبب اشباع و ارضای درست و بهنجار آن نمی‌شود، بلکه موجب انحرافات و آسیب‌های بی‌شماری می‌شود.

اصل سوم: تقویت عنصر حیا

حیا در فرهنگ اسلامی جایگاه رفیعی دارد، به طوری که در رأس مکارم الاخلاق، عنصر حیا قرار دارد. (کلینی، ۱۳۶۵، ۵۵۱/۲)، در تعریف حیا گفته‌اند که حیا، نیرویی است مهارکننده و نظم‌دهنده که رفتار و افکار انسان را براساس شرع و عرف تنظیم می‌کند. (پسندیده، ۱۳۸۶، ۱۰) به همین جهت، تقویت و نهادینه کردن عنصر حیا در فرد، سبب جلوگیری از بسیاری از آفات غریزه جنسی می‌شود. نهادینه کردن و تقویت تدریجی این عنصر، متربی را از رفتارها، تخیلات و اندیشه درباره مسائل جنسی پرهیز می‌دهد و زمینه مناسبی برای تربیت جنسی مطلوب او فراهم می‌کند، انسان باحیا، نه تنها خود به رفتار، گفتار و اندیشه‌های جنسی دست نمی‌زند و معاشرت‌های جنسی را نمی‌پسندد، بلکه از دیدن هرزگو و بی‌حیایی دیگران نیز پرهیز می‌کند.

اصل چهارم: پیشگیری از نابهنجاری‌ها و کارکردها

اصطلاح نابهنجاری جنسی را، انحرافی که موضوع جاذبه جنسی فرد در برگیرد، تعریف کرده‌اند (هالچین و یتورن، ۱۳۹۲، ۲، ۵). مراد از نابهنجاری جنسی، در تلقی اسلامی، هر نوع رفتاری که بر خلاف فطرت و طبیعت این غریزه باشد، است. (مصباح یزدی، ۱۳۹۱، ۲، ۲۱)، بنابراین پیشگیری از نابهنجاری جنسی، یعنی پیشگیری از هر آنچه بر خلاف فطرت این غریزه و بر خلاف کمال نهایی آن است. اگر کسانی در مقام ارضای غریزه جنسی از مسیر طبیعی و تکوینی منحرف شوند و به جای آنچه در اصل خلقت و متن آفرینش برای تأمین این غریزه ملحوظ شده، راه دیگری پیش گیرند، رفتارشان نابهنجار محسوب می‌شود. در قرآن کریم به برخی از نابهنجاری‌ها، اشاره شده و به شدت مورد نکوهش قرار گرفته است (اعراف، ۸۱، ۸۰)، از دید آیات قرآن کریم، گرایش به جنس موافق، برخلاف فطرت و نظام آفرینش است و در واقع یک انحراف در گرایش جنسی به شمار می‌رود. حفظ متربی از نابهنجاری‌های چنین، گاهی ناشی از اختلالات در غریزه جنسی است، به طوری که مانعی در جهت کمال نهایی او فراهم شود، مانند کودکی که دچار سو استفاده جنسی شده است.

ب) اصول تربیتی جنسی در غرب

اصل اول: حمایت از روابط جنسی آزاد

تدوین گرایان برنامه‌های آموزش جنسی خواستار روابط آزاد جنسی و حذف احکامی که بر این روابط چارچوب مشخصی می‌کنند، می‌باشند و این احکام نشئت گرفته از نگاه تبعیض‌آمیز جنسی بین زن و مرد می‌دانند و خواستار از میان برداشتن همه این تبعیض‌ها می‌باشند و ادعا می‌کنند جامعه ایدئال، جامعه‌ای است که همه قوانین میان زن و مرد مشترک باشد.

اصل دوم: ترویج تساوی جنسی

وضع قوانین با پشتوانه اجرایی لازم برای ترویج تساوی جنسیتی، یکی دیگر از اصول

آموزش‌های جنسی است. قائلین به این اصول، می‌کوشند تا به‌زعم خود با حذف نگاه‌های تبعیض‌آمیز، بستر عادی‌سازی رفتارهای نابهنجار خارج از عرف دینی را مهیا نموده و زمینه‌ی اباحه‌گری را فراهم نمایند. طرح مسائل جنسی به‌صورت آزادانه باعث شده است، بسیاری از دختران در موقعیت‌هایی قرار گیرند که شدیداً احساس شرمندگی کنند و جالب این‌که، تعلیم‌دهندگان این آموزش‌ها از آنان می‌خواهند که خجالت نکشند. امروزه کودکان را وادار می‌کنند بر حیا و خویش‌نظمی خود غلبه کنند؛ بیش از آنکه اصلاً بدانند که خویش‌نظمی چیست. (آندره، ۲۱)

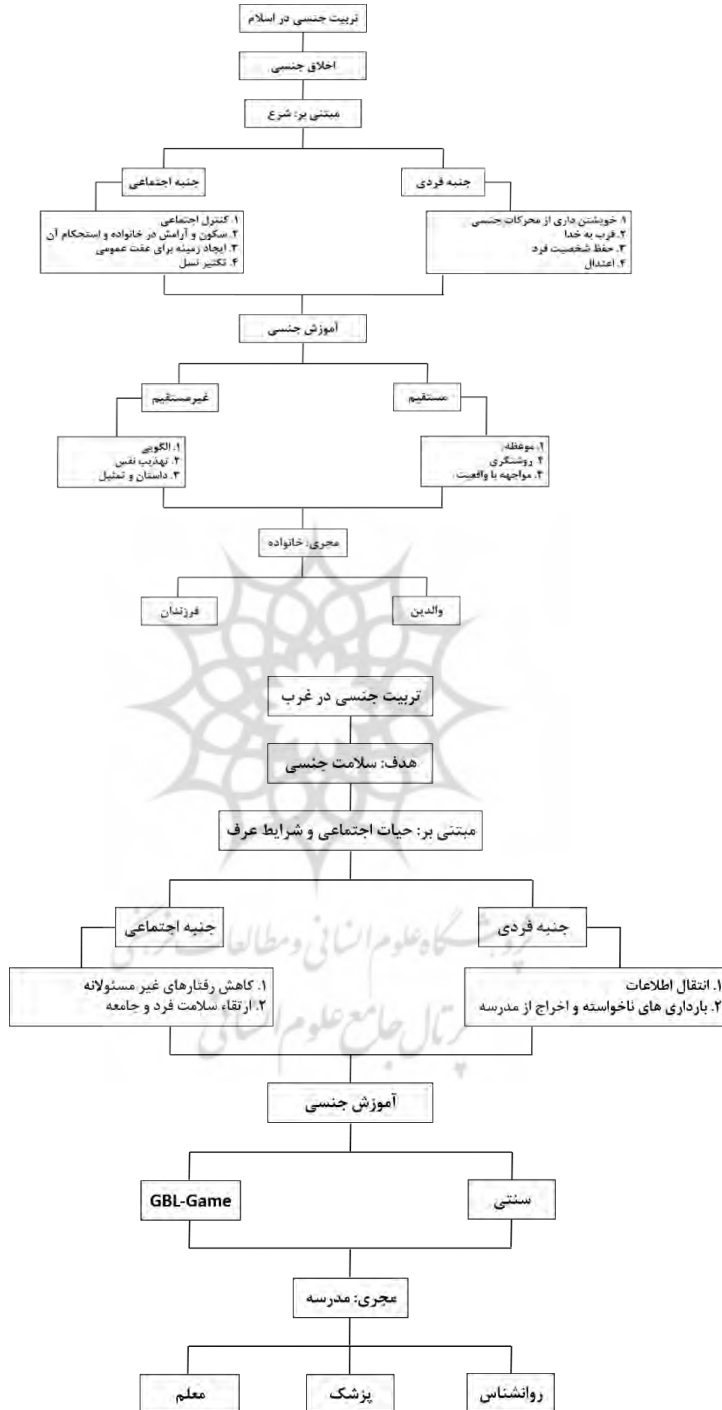
اصل سوم: دسترسی همه زنان و نوجوانان به خدمات جنسی و باروری
دسترسی به خدمات سلامت جنسی و باروری بدون اجازه شخص ثالث (مانند همسر، قیم، والدین و یا دیگران)، دسترسی به خدمات سلامت جنسی و باروری بدون محدودیت از نظر سن و وضعیت ازدواج، دسترسی نوجوانان به اطلاعات و آموزش ناظر بر خدمات سلامت جنسی و باروری.

(<http://www.ohehr.org/EN/Issues/women/WRGS/Pages/HealthRights.aspx>)

همچنین دسترسی به امکانات سقط‌جنین و جرم‌زدایی از این مورد در قوانین داخلی است. در مورد نوجوانان، حقوق و اختیارات والدین به‌صراحت در رابطه با آموزش و سلامت جنسی نوجوانان نفی شده است؛ و آموزش آن‌ها را بدون رضایت والدین تکلیف می‌کند.
اصل چهارم: انسان‌محوری (اومانیسیم)

دیدگاه و رویکرد بشری (Humanistic vision) رویکرد فلسفه غرب در مواجهه با حوزه‌های مختلف دانش از جمله، حقوق و اخلاق و سیاست است. این دیدگاه، با محور قرار دادن انسان و تمایلات وی در مرکز عالم، همه‌چیز را در نسبت با آن تعریف می‌کند و به همین نسبت، اخلاقیات، حقوق، سیاست، اجتماع، آموزش، فرهنگ و تمامی مظاهر زندگی بشر را تابع تمایلات انسان می‌سازد.

بر پایه دیدگاه بشر‌محور و دیدگاه اومانیسیتی، خواست و اراده انسان، متعالی‌ترین مرجع تعیین اهداف جامعه انسانی است. به همین مناسبت با تغییر نیازها و خواسته‌های انسان، حقوق و اخلاقیات وی نیز تغییر می‌یابد. این استدلال سبب شده دگرباشان جنسی بتوانند آزادی خواست و اراده خود را در تعیین تمایلات جنسی دگرخواهانه و غیرطبیعی معقول و مشروع جلوه دهند و بسیاری از دول غربی نیز با توجه به همین مؤلفه ازدواج هم‌جنس‌گرایان و حقوق جنسی ایشان را قانوناً به رسمیت شناخته‌اند. (سبحانی نژاد، ۱۳۹۲، ۳۲). خلاصه تصویری بررسی الگوی تربیت جنسی در اسلام و غرب در شکل ۱ ارائه شده‌است.

شکل ۱. نمودار الگوی تربیت جنسی در اسلام و غرب.

نتیجه گیری

- ۱- هرگونه رفتار جنسی خارج از چارچوب‌های تعیین شده دینی و معیارهای اخلاقی، نوعی انحراف جنسی به شمار می‌رود.
- ۲- دیدگاه اسلام در تربیت جنسی برای پیشگیری از انحرافات، خویشتن داری و مخالفت با هوای نفس است. در غرب کلمه‌ای به نام تربیت جنسی وجود ندارد بلکه بیشتر از کلمه سلامت جنسی استفاده شده است.
- ۳- نگاه اسلام به غریزه جنسی، تعادلی است. این غریزه بر مبنای حکمت الهی در تکوین آدمی قرار داده شده است و ذاتاً پلید نیست، بلکه ارضای صحیح و شروع آن، راهکاری برای سلامت جنسی فرد، بروز رفتارهای متعادل فردی و اجتماعی، بقای نسل و شکل‌گیری کانون خانواده است. در غرب هم دیدگاه افراطی وجود دارد هم تفریطی.
- ۴- آموزش جنسی در اسلام جنبه هدایتی دارد و کاملاً اخلاقی است، به گونه‌ای که در عین توجه به واقعیت‌های انسانی و شرایط طبیعی، از تعالی طلبی نیز غفلت نشده است. اما در غرب جلوگیری از باروری‌های زود هنگام و بیماری‌های عفونی است.
- ۵- آموزش‌های جنسی به طور تدریجی و به تناسب دوره نیاز و هماهنگ با جنسیت توسط والدین و مربیان شایسته و منابع آموزشی متکی به آموزه‌های اسلامی بایسته است. اما در غرب آموزش جنسی از دوره متوسطه اول شروع می‌شود.

فهرست منابع

قرآن

- نهج البلاغه، دشتی، محمد، (۱۳۸۳)، ترجمه نهج البلاغه - چاپ دوم، قم، انتشارات قدس.
۱. آتش افروز، محرم، (بی تا)، مقاله، ضرورت توجه به تربیت جنسی و تفاوت آن با آموزش جنسی موجود در غرب.
  ۲. آر بلاستر، آنتونی، (۱۳۷۶)، ظهور و سقوط لیبرالیسم غرب، ترجمه عباس مخبر، بی تا، تهران.
  ۳. آندره، میشل، (بی تا)، جامعه شناسی خانواده و ازدواج، فمینیسم در آمریکا تا سال ۲۰۰۳، جلد ۱، ترجمه فرنگیس اردلان، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.
  ۴. ابن فارس، احمد بن فارس، (م ۳۹۵ ق) (۱۴۰۴ ق)، معجم مقایس اللغه، تحقیق محمد هارون، قم، مکتب الاعلام الاسلامی.
  ۵. ابن سینا، ابوعلی و ابن سینا و تدبیر مترل، ترجمه و نگارش محمد نجمی زنجانی، تهران، مجمع ناشران کتاب.
  ۶. ابن مسکویه، ابوعلی، طهاره الاعراق، ترجمه و اقتباس بانوی اصفهانی، بی تا، انتشارات نهضت زنان مسلمان.
  ۷. اتکینسون، ریتا و دیگران، (۱۴۷۰)، زمینه روانشناسی، ترجمه محمد نقی براهنی و دیگران، تهران، انتشارات رشد.
  ۸. اگنر، رابرت ادوارد، برگزیده افکار راسل، ترجمه عبدالرحیم گواهی، تهران، انتشارات امیر.
  ۹. امینی، محمد، تمنای فر، محمرضا، پاشایی، رقیه، بررسی ضرورت و وجودی و چگونگی توجه به تربیت جنسی در برنامه درسی مقطع متوسط از دیدگاه دبیران و دانش آموزان، مجله علمی پژوهشی، پژوهش‌های برنامه درسی، انجمن مطالعات درسی ایران، دوره اول.
  ۱۰. اندیشه‌های راهبردی، زن و خانواده، مقاله، مقایسه خانواده در اسلام و غرب، ص ۱۳۳۶، فرشته روح‌افزار.
  ۱۱. بلومن فلد، ساموئل، آموزش جنسی و ویرانی اخلاق در آمریکا، ترجمه مریم رفیعی، سایت WorldNet daily - نشریه حورا، شماره ۱۷.
  ۱۲. پسندیده، عباس، (۱۳۸۶)، غنچه‌های شرم و نگاه‌های نو به مفهوم حیا، دارالحدیث قم، چاپ اول.
  ۱۳. پی هالچین، ریچارد و سوزان کراس ویتبورن، (۱۳۹۲)، آسیب شناسی روانی، مترجم یحیی سید محمودی، تهران: نشر روان، چاپ یازدهم.
  ۱۴. جوهری، اسماعیل بن حماد، (م ۳۹۳۰ ق) (۱۴۰۷ ق)، الصحاح تاج اللغه وصحاح العربیه، تحقیق احمد بن عبدالعقور عطار، بیروت، دارالعلم للملایین.
  ۱۵. جوادی آملی، بنیان مرصوص امام خمینی، محقق محمد امین شاهجویی، قم، اسراء، چاپ هشتم.
  ۱۶. حافظ ثابت، (۱۳۸۱)، تربیت جنسی در اسلام، قم، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.

۱۷. حسینی خامنه ای، سید علی، (۱۳۹۲)، طرح کلی اندیشه‌های اسلامی در قرآن، مشهد، صهبا، چاپ اول.
۱۸. دهخدا، علی اکبر، (م ۱۳۴۰ ش) (۱۳۷۳)، و دیگران، لغت نامه تهران موسسه لغت نامه دهخدا و دانشگاه تهران.
۱۹. دورانت، ویلیام جیمز، (م ۱۹۸۱ م) ۱۳۷۸، تاریخ تمدن، ترجمه احمد آرام و دیگران، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
۲۰. دبس و موریس، (۱۳۷۴)، مراحل تربیت، ترجمه علی محمد کاروان، تهران، انتشارات دانشگاه.
۲۱. دموس، نانسی لی، (۱۳۸۹)، دروغ‌هایی که زنان باور می‌کنند، ترجمه پریسا پور علمدار، قم، دفتر نشر معارف.
۲۲. رستمی، م، ایرانفر، یاری، ن، جلیلیان، (۱۳۸۴)، بررسی دیدگاه دانشجویان درباره چگونگی افزایش آگاهی جنسی جوانان دانشگاه آزاد اسلامی کرمانشاه. "دومین کنگره خانواده و مشکلات جنسی"، تهران؛ دانشگاه شاهد.
۲۳. رهنمایی، سید احمد، (۱۳۸۸)، در آمدی بر فلسفه تعلیم و تربیت، قم، موسسه آموزش و پرورش امام خمینی، چاپ دوم.
۲۴. ری شهری، محمد، (۱۳۷۵)، میزان الحکمه، قم، انتشارات دار الحدیث.
۲۵. راسل برتراند (م ۱۹۷۰ م) (۱۳۷۳)، تاریخ فلسفه غرب، ترجمه نجف دریا بندری، تهران، کتاب پرواز.
۲۶. راسل برتراند، (م ۱۹۷۰ م) (۱۳۵۷)، زناشویی و اخلاق، ترجمه ابراهیم یونسی، تهران، نشر اندیشه.
۲۷. زیگموند فروید، (۱۳۴۲)، پیرایش روانکاوی، ترجمه و تعلیق هاشم رضی، بی‌جا، فراهانی.
۲۸. سبزواری، محمد بن محمد (م ۶۷۹ ق) (۱۴۱۴ ق)، جامع الاخبار و محارج الیقین فی اصول الدین، تحقیق علاء آل جعفر، موسسه آل البيت لاحیاء التراث.
۲۹. سبحانی، جعفر، (۱۳۶۴)، منشور جاوید، قم، دفتر انتشارات اسلامی.
۳۰. سبحانی نژاد، مهدی، (پاییز ۱۳۹۲)، ماهیت انسان از دیدگاه اسلام و غرب و عوامل تربیت دینی، فصل نامه علمی پژوهشی، پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، شماره ۲۰.
۳۱. صانع‌پور، مریم، (۱۳۷۸)، نقدی بر مبانی معرفت‌شناسی اومانیزم، چ ۱، کانون اندیشه جوان، تهران.
۳۲. صدوق، محمد بن علی، (م ۳۸۱ ق) (۱۴۰۴ ق)، من لا یحضر الفقیه، تحقیق علی اکبر غفاری، قم، نشر اسلامی.
۳۳. طوسی، نصیر الدین محمد، اخلاق ناصری، ترجمه و تصحیح مجتبی مینوی و علیرضا حیدری، تهران، خوارزمی.
۳۴. طباطبایی، محمد حسین، (۱۳۸۹)، المیزان فی التفسیر القرآن، مترجم: محمد باقر موسوس همدانی، قم، دفتر انتشارات اسلامی، چاپ ۳۱.
۳۵. غزالی، محمد، (۱۳۱۹)، کیمیای سعادت به اهتمام احمد آرام، تهران، چاپخانه و کتابفروشی مرکزی.
۳۶. -----، (۱۳۶۸)، احیاء علوم الدین، ترجمه موید الدین خوارزمی، تهران، علمی و فرهنگی.

۳۷. غلامی، یوسف؛ (۱۳۸۵)، اخلاق و رفتارهای جنسی، قم، دفتر نشر معارف.
۳۸. فراهانی، محسن، (۱۳۸۵)، درآمدی بر تربیت جنسی در متون دینی اسلام، فصل‌نامه پژوهش‌های تربیت اسلامی، شماره ۳.
۳۹. فروید، زیگموند، (۱۳۷۷)، اصول روانکاوی بالینی، ترجمه سید شجاع شفتی، تهران، انتشارات ققنوس.
۴۰. فروید، زیگموند، (۱۳۸۳)، تمدن ناخشنودی‌های آن، ترجمه همایون پور، تهران، انتشارات امیرکبیر.
۴۱. فقیهی، علی نقی، (۱۴۲۶ ق)، تربیت جنسی، مبانی اصول و روشها از منظر قرآن و حدیث، قم، انتشارات دار الحدیث.
۴۲. -----، (۱۳۸۴)، برنامه ریزی آموزشی و درسی، تهران، جهاد دانشگاهی.
۴۳. فلسفی، محمد تقی، (۱۳۵۹)، بزرگسال و جوان از نظر افکار و تمایلات، تهران، هیئت نشر معارف اسلامی.
۴۴. -----، (۱۳۷۷)، اخلاق از نظر همزیستی و ارزش‌های انسانی، تهران، هیئت نشر معارف اسلامی.
۴۵. فیض کاشانی، ملا محسن، (۱۴۲۳ ق)، الحقائق فی محاسن الاخلاق، قم: دارالکتب الاسلامیه.
۴۶. قدیری ایبانه، محمدحسن، کتاب الکترونیکی زن در اسلام و در غرب، خرداد ۱۳۹۰، برگرفته از سایت www.GHADIRI.ir
۴۷. کلینی، محمد بن یعقوب، (۱۳۶۳)، الکافی، تحقیق علی‌اکبر غفاری، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
۴۸. -----، (۱۳۶۵)، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
۴۹. کتاب مقدس، ترجمه فاضل خان همدانی، (۱۳۸۰)، ویلیام گلن، هنری مرتن، تهران، انتشارات اساطیر.
۵۰. گیدنز، آنتونی، (۱۳۷۴)، جامعه شناسی، ترجمه منو چهر صبوری، تهران، نشر نی.
۵۱. گارد نر، ویلیام، (۱۳۸۶)، جنگ علیه خانواده، ترجمه معصومه محمدی، قم، دفتر مطالعات و تحقیقات زنان.
۵۲. مطهری، مرتضی، (۱۳۸۹)، اخلاق جنسی در اسلام و جهان غرب، تهران، صدرا، چاپ ۲۹.
۵۳. -----، (۱۳۹۰)، فلسفه تاریخ، تهران، صدرا، چاپ ۴۸.
۵۴. -----، (۱۳۹۱)، مسئله حجاب، تهران، صدرا، چاپ ۹۷.
۵۵. -----، (۱۳۷۹)، مجموعه آثار جلد ۲، انسان در قرآن، تهران، صدرا.
۵۶. -----، (۱۳۸۵)، نظام حقوق زن در اسلام، تهران، صدرا.
۵۷. -----، (۱۳۸۹)، تعلیم و تربیت اسلامی، تهران، صدرا.
۵۸. -----، (۱۳۷۸)، اخلاق در قرآن، تهران، صدرا.
۵۹. -----، (۱۳۷۴)، نظام حقوق زن در اسلام، چاپ بیت و یکم، تهران، صدرا.
۶۰. -----، (۱۳۷۷)، مجموعه آثار شهید مطهری، تهران، انتشارات صدرا.
۶۱. مصطفوی، حسن، (۱۳۶۰)، التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، تهران، بنگاه ترجمه و نشر کتاب.

۶۲. مصباح یزدی، محمد تقی، (۱۳۹۱)، اخلاق در قرآن، قم، موسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی، چاپ پنجم.
۶۳. -----، (۱۳۸۹)، خداشناسی، تحقیق و بازنگری امیر رضا اشرفی، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، قم.
۶۴. -----، (۱۳۹۱)، فلسفه تعلیم و تربیت اسلامی، قم، موسسه آموزش و پرورش امام خمینی، چاپ دوم.
۶۵. -----، (۱۳۹۱)، اخلاق در قرآن، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، چاپ پنجم.
۶۶. -----، (۱۳۷۶)، معارف قرآن ج ۳ (انسان شناسی)، انتشارات موسسه آموزشی و پرورشی امام خمینی، قم.
۶۷. مرویان حسینی، سید محمود، (۱۳۹۵)، تربیت جنسی در اسلام و آموزه‌ها و راهکارها، مشهد، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، چاپ چهارم، موسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی.
۶۸. مجلسی، محمد باقر، (۱۴۰۳ق)، بحار الانوار، تحقیق محمد باقر بهبودی، بیروت، دارالاحیاء التراث العربی.
۶۹. نراقی، احمد، (بی تا)، معراج السعاده، بی جا، رشیدی.
۷۰. -----، (۱۳۸۵)، جامع السعادات، ترجمه جلال الدین مجتبوی، تهران، حکمت.

منابع انگلیسی

1. Walcott, C. M., Meyers, A. B., & Landau, S. (2008). Adolescent sexual risk behaviors and school-based sexually transmitted infection/HIV prevention. *Psychology in the Schools*. <https://doi.org/10.1002/pits.20277>
2. Mlyakado, B. P. (2013b). Schoolgirls' Knowledge of, and Efforts against Risky Sexual Activity: The Needs for Sex Education in Schools. *International Journal of Education*, 5(1), 69-80. <https://doi.org/10.5296/ije.v5i1.2825>
3. Mlyakado, B. P. (2013a). Attitudes and Views of Teachers towards Students' Sexual Relationships in Secondary Schools in Tanzania, 4(1), 232-241.
4. Mueller, T. E., Gavin, L. E., & Kulkarni, A. (2008). The Association Between Sex Education and Youth's Engagement in Sexual Intercourse, Age at First Intercourse, and Birth Control Use at First Sex. *Journal of Adolescent Health*, 42(1), 89-96. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2007.08.002>
5. Peter, H. (2013). Assessment of knowledge on reproductive health among adolescents attending secondary schools in Moshi

- Municipality of Kilimanjaro, Tanzania. Masters Thesis. The Open University of Tanzania.
6. Che, F. S. (2005). A study of the implementation of sex education in Hong Kong secondary schools. *Sex Education*, 5(3), 281-294. <https://doi.org/10.1080/14681810500171458>
  7. Shegesha, M. B. (2015). Tutors' Experiences of Sex and Relationships Education in Tanzania. Masters Thesis. Hedmark University College. Retrieved from <https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/id/391406/Shegesha.pdf>
  8. Shemsanga, E. N. (2013). The Culture of "Silent Sexuality" Amongst The Shambala of Tanzania: Towards an Intercultural Approach in the Pastoral Ministry. PhD Thesis. University of Stellenbosch.
  9. Eggers, S. M., Aarø, L. E., Bos, A. E. R., Mathews, C., Kaaya, S. F., Onya, H., & de Vries, H. (2016). Sociocognitive Predictors of Condom Use and Intentions Among Adolescents in Three Sub-Saharan Sites. *Archives of Sexual Behavior*, 45(2), 353-365. <https://doi.org/10.1007/s10508-015-0525-1>
  10. Mathews, C., Aarø, L. E., Grimsrud, A., Flisher, A. J., Kaaya, S., Onya, H., ... Klepp, K. I. (2012). Effects of the SATZ teacher-led school HIV prevention programmes on adolescent sexual behaviour: Cluster randomized controlled trials in three sub-Saharan African sites. *International Health*, 4(2), 111-122. <https://doi.org/10.1016/j.inhe.2012.02.001>
  11. Sommer, M., Likindikoki, S., & Kaaya, S. (2015). Bend a Fish When the Fish Is Not Yet Dry: Adolescent Boy Perceptions of Sexual Risk in Tanzania. *Archives of Sexual Behavior*, 44(3), 583-595. <https://doi.org/10.1007/s10508-014-0406-z>
  12. Speizer, I. S., Magnani, R. J., & Colvin, M. A. (2003). The effectiveness of adolescent reproductive health interventions in developing countries: a review of the evidence. *Journal of Adolescent Health*, 33(5), 324-348.
  13. Smith, K. A., & Harrison, A. (2013). Teachers' attitudes towards adolescent sexuality and life skills education in rural South Africa. *Sex Education*, 13(1), 68-81. <https://doi.org/10.1080/14681811.2012.677206>